

Проблеми теорії та практики приватного права в Україні

ПОДІЛ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ НА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Ірина Анатоліївна БОРОВСЬКА,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Герман Анатолійович ЗАТИЛЮК,

*здобувач вищої освіти ступеня
бакалавра Національної академії
внутрішніх справ*

У вітчизняному законодавстві поняття «юридична особа» як правова категорія є сформованим та юридично визначеним. Тлумачення цього терміну зустрічається у багатьох нормативно-правових актах. Основним же, на нашу думку, слід вважати ЦК України, в якому визначенню правового статусу юридичної особи присвячено підрозділ 2 «Юридична особа» розділу II «Особа» [1]. Відповідно до приписів ст. 80 ЦК України юридичною особою є організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку, яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. В свою чергу, у цивільному законодавстві юридичні особи диференціюються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права (ч. 2 ст. 81 ЦК України).

Поділ юридичних осіб на юридичних осіб приватного і публічного права, насамперед, пов'язаний з дуалізмом права (передбачає поділ права на публічне та приватне) і призначенням юридичної особи як інструменту участі в цивільному обороті, та має визначати, публічну чи приватну функцію виконує та чи інша юридична особа [2]. Таким чином, виходячи із теоретичних надбань щодо сутності юридичної особи, можна стверджувати, що традиційно в основу диференціації юридичних осіб покладено такий критерій як мета їх діяльності. Так, основною ознакою, якою характеризуються юридичні особи публічного права є публічно-правова мета діяльності, що полягає в реалізації публічних інтересів (завдань, функцій) держави чи територіальної громади, які покладені на них Конституцією України та законодавчими актами.

В той же час, виходячи з аналізу ч. 2 ст. 81 ЦК України, можна дійти висновку, що поділ юридичних осіб на юридичних осіб публічного і

приватного права у вітчизняному цивільному законодавстві проведений за іншим критерієм – порядком їх створення. Так, відповідно до ст. 87 ЦК України юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів. Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Отже, головною відмінністю між указаними юридичними особами є правова природа акту на підставі якого вони створюються.

Разом з тим, варто підтримати думку, яка висловлюється у юридичній літературі, що указаний законодавчий критерій поділу юридичних осіб не можна вважати єдиним і основоположним з урахуванням наявності інших ознак, якими характеризуються юридичні особи приватного та публічного права. Так, до відмінних ознак юридичної особи публічного права, крім правової природи акту на підставі якого створюється така юридична особа, вчені-цивілісти відносять: публічний характер цілей, для яких вона створюється, наявність у неї владних повноважень [3, с. 87]; мету діяльності як публічно-правового утворення, яка обумовлюється державними інтересами, тобто визнаними державою і забезпечені правом інтереси соціальної спільноти, задоволення яких слугує неодмінною умовою і гарантією її існування і розвитку [4, с. 7–8]; публічний характер завдань і функцій та правове становище такої юридичної особи, що визначається публічними законами та не є предметом цивільно-правового регулювання [5, с. 215–216].

Водночас, як слушно зазначає Р. Майданик, що у будь-якому випадку, наділення юридичної особи публічними функціями або, навпаки, надання статусу юридичної особи державним органам не змінює сутності юридичної особи, яка полягає в майновому відокремленні, здійсненні інших визначальних ознак юридичної особи, що обумовлює поширення на ці юридичні особи загальних положень ЦК України про юридичні особи, з урахуванням особливостей створення та діяльності, встановлених законом для юридичних осіб публічного права [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 83 ЦК України організаційно-правовими формами юридичних осіб є товариства, установи та інші форми, встановлені законом. Варто зазначити, що дану статтю, на наш погляд, слід тлумачити у співвідношенні з ч. 3 ст. 81 ЦК України, відповідно до якої цим кодексом встановлюються порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус юридичних осіб приватного права. Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом. Зважаючи на зазначене, дещо помилковим буде віднесення державних та комунальних установ, як юридичних осіб публічного права, до організаційно-правової форми – «установа» у контексті ч. 3 ст. 83 ЦК України, оскільки указана організаційно-правова форма встановлена для юридичних осіб приватного права.

У цій площині варто розглянути проблемні питання віднесення юридичних осіб, створених державою, органами місцевого самоврядування до юридичних осіб приватного чи публічного права. Як вже зазначалося, відповідно до ст. 83 ЦК України єдиним законодавчим критерієм поділу юридичних осіб на юридичних осіб приватного та публічного права є порядок їх створення. Відповідно до приписів ч. 2 ст. 81 ЦПК України юридичні особи публічного права створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Згідно зі статтями 167–169 ЦК України указані суб'єкти цивільних правовідносин, в межах наданих ним повноважень, можуть створювати як юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади, комунальні підприємства, спільні комунальні підприємства, тощо), у випадках та в порядку встановлених Конституцією України та законом, так і юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо) та брати участь в її діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом. Варто звернути увагу на те, що у вищезазначених статтях ЦК України не міститься вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб як публічного так і приватного права, які можуть створюватися органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Як зазначається у юридичній літературі, на практиці викликає складнощі застосування вищенаведених положень ч. 2 ст. 81 ЦК України, оскільки юридичною формою рішень державного органу є саме акт, тобто офіційний письмовий документ, який породжує певні правові наслідки, спрямований на регулювання тих чи інших суспільних відносин і має обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин, тобто створення державою юридичних осіб як публічного, так і приватного права може здійснюватися тільки на підставі акту державного органу [6, с. 42]. Таким чином, наявність лише розпорядчого акту, передбаченого статтею 81 ЦК України, як критерію поділу юридичних осіб на юридичних осіб приватного чи публічного права є недостатнім.

На думку С. М. Грудницької, системний аналіз статей 81 та 167 ЦК України, у контексті доктрини поділу юридичних осіб на юридичних осіб приватного права і юридичних осіб публічного права, дозволяє дійти висновку, що у абзаці 2 ч. 1 ст. 81 ЦК України законодавець мав на увазі, що юридичні особи приватного права створюються обов'язково на підставі статуту, а для юридичних осіб публічного права створення на підставі статуту, навпаки, не передбачено, при цьому юридичні особи публічного права завжди створюються розпорядчим актом державного органу або органу місцевого самоврядування, а для юридичних осіб приватного права створення розпорядчим актом – це лише один із можливих шляхів створення юридичної особи, який при цьому не є визначальним, оскільки визначальним критерієм для юридичних осіб приватного права є саме затвердження установчого документа як організаційного акту, що регулює правовий статус юридичної особи у внутрішніх і зовнішніх відносинах» [6, с. 42].

Отже, юридичні особи приватного права створюються виключно на підставі установчих документів, які мають організаційний характер та визначають організаційно-правові відносини відповідних суб'єктів господарювання. Проте, наявність установчих документів, на підставі яких створюється юридична особа приватного права органами державної влади і місцевого самоврядування, не виключає необхідності прийняття ними розпорядчого акту, яким вирішується питання створення юридичної особи приватного права на початковому етапі.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
2. Майданик Р. Юридичні особи публічного права в Україні: поняття, моделі регулювання. *Юридична Україна*. URL: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1549-yuridichni-osobi-publichnogo-prava-v-ukrani-ponyattya-modeli-regulyuvannya.html>.
3. Чигир В. Ф. Физические и юридические лица как субъекты гражданского права. Мн. : Амалфея, 2000. 224 с.
4. Борисова В. І. До проблеми участі публічних юридичних осіб в цивільних правовідносинах : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Трансформація відносин в Україні: організаційно-правові та економічні проблеми». О. : ОНУ МОНУ ; Астропринт, 2003.
5. Кузнецова Н. С. Концептуальні засади інституту юридичної особи в новому цивільному законодавстві : Матер. VIII регіональної наук.-практ. конф. «Проблеми VIII регіональної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні». Л., 2002.
6. Грудницька С. М. Проблема віднесення державних підприємств та їх об'єднань до юридичних осіб приватного чи публічного права. *Форум права*. 2017. № 2. С. 41–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_2_9 (дата звернення: 01.12.2019).